

Відгук

офіційного опонента

доктора юридичних наук, професора

Тильчика В'ячеслава В'ячеславовича

на дисертацію Смирного Олександра Сергійовича на тему
«Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур»,
подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 081 «Право»

1. Загальна характеристика роботи та обґрунтування актуальності теми

Проблематика добросовісності в адміністративній процедурі набуває особливої ваги в умовах трансформації публічного управління України у напрямі сервісної, людиноцентричної та правової моделі держави. Сучасні адміністративні процедури дедалі меншою мірою сприймаються як сукупність формальних приписів і дедалі більше – як інструмент реального забезпечення прав особи та належного врядування, у межах якого діяльність адміністрації має відповідати стандартам справедливості, передбачуваності та підзвітності.

Актуальність обраної теми посилюється кількома чинниками. По-перше, розширення сфер дискреції адміністративних органів об'єктивно підвищує ризики свавільних чи непослідовних рішень, а отже потребує чітких орієнтирів належної поведінки суб'єкта владних повноважень. По-друге, цифровізація адміністративних процесів, з одного боку, відкриває можливості для процесуальної економії та підвищення доступності послуг, з іншого – актуалізує питання пояснюваності, прозорості та недискримінаційності рішень. По-третє, зростання інтенсивності адміністративних спорів зміщує акцент із суто формальної законності на оцінювання якості управлінського розсуду, зокрема крізь призму сумлінності, пропорційності, стабільності практики та захисту легітимних очікувань.

Суттєвою підставою актуальності є і нормативний розвиток: набрання чинності Законом України «Про адміністративну процедуру» закріпило добросовісність серед основних засад адміністративного провадження, що водночас актуалізувало потребу в доктринальному уточненні змісту цього принципу, визначенні його функцій і меж, а також у виробленні методологічно вивірених критеріїв застосування в адміністративній та судовій практиці. З огляду на це дисертаційне дослідження спрямоване на вирішення питання, що має помітну теоретичну й прикладну значущість.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і методологія дослідження

Дисертація характеризується внутрішньою логічною узгодженістю, послідовністю викладу та коректністю постановки наукової проблеми. Автором визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету та завдання, які загалом кореспондують структурі роботи та її результатам.

Методологічна основа дослідження є адекватною заявленому предмету. Використання формально-юридичного, системного, структурно-функціонального підходів, а також методів аналізу й узагальнення забезпечило належну аргументацію висновків. Позитивно оцінюється поєднання нормативного аналізу з доктринальним осмисленням та залученням порівняльно-правового матеріалу, що дозволило розкрити різні моделі інституціалізації добросовісності у процедурному регулюванні.

Джерельна база роботи є широкою та релевантною: охоплено національні нормативні акти, міжнародно-правові джерела, позиції науковців і окремі елементи судової практики. У цілому це створює належні передумови для обґрунтованості висновків і пропозицій.

3. Наукова новизна та основні результати, винесені на захист

Наукова новизна дисертації виявляється у комплексному підході до аналізу добросовісності як принципу адміністративної процедури та у спробі операціоналізувати цей принцип у вигляді критеріїв належної поведінки адміністрації та учасників провадження.

До результатів дисертаційного дослідження, які вирізняються наявністю елементів наукової новизни та водночас характеризуються прикладною орієнтованістю, доцільно віднести низку взаємопов'язаних положень, що формують цілісне бачення добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур та як критерію оцінки належної поведінки публічної адміністрації.

По-перше, заслуговує на позитивну оцінку аргументоване трактування добросовісності як інтегративного стандарту, що поєднує вимоги формальної законності з матеріальною справедливістю та виконує коригувальну функцію щодо меж адміністративного розсуду. Дисертант фактично розгортає добросовісність як зв'язок між нормативним приписом і його цільовим, ціннісним змістом, акцентуючи на тому, що належність адміністративного рішення зумовлюється не лише формальною відповідністю компетенції та процедурі, а й добром релевантних обставин, адекватністю мотивування, відсутністю прихованої мети та спрямованістю рішення на досягнення легітимної публічної цілі. У такій постановці добросовісність постає як критерій, здатний трансформувати дискрецію з потенційного джерела свавілля на інструмент раціонального й контрольованого врядування, що відповідає вимогам верховенства права, правової визначеності та пропорційності. Науково значущим є й те, що добросовісність описується як двосторонній стандарт: вона адресована не лише органу влади, а й учасникам процедури, формуючи взаємні очікування щодо чесності, послідовності та недопущення зловживання правами.

По-друге, важливою новацією роботи є виокремлення функціональних проявів добросовісності в адміністративній процедурі та спроба наблизити їх до вимірюваних критеріїв застосування. Автор послідовно підкреслює, що добросовісність у процедурі не має редукуватися до моральної декларації; натомість вона повинна виявлятися в конкретних процесуальних практиках: обов'язку належного з'ясування обставин, забезпеченні можливості бути вислуханим, своєчасності та розумному строку, стабільності

адміністративної практики й аргументованому поясненні відступу від неї. Окремо відзначається її антиформалістична роль: добросовісність інтерпретується як запобіжник ритуалізованого формалізму, який не має функціонального значення для вирішення справи, але створює надмірні бар'єри для реалізації прав адресатів. Водночас дисертант не ототожнює антиформалізм із «спрощенням за будь-яку ціну», наголошуючи на неприпустимості звуження процесуальних гарантій та зниження рівня правового захисту. Таким чином, добросовісність постає одночасно як критерій якості мотивування, як стандарт послідовності та як інструмент балансування ефективності адміністрації з правозахисною метою процедури.

По-третє, самостійною цінністю дисертації є узагальнення порівняльно-правових моделей реалізації добросовісності в адміністративному праві та процедурному регулюванні, здійснене з фокусом на інструментах «належної адміністрації», захисті легітимних очікувань, офіційності з'ясування обставин і процедурній прозорості. У роботі показано, що європейська традиція розвиває добросовісність через конструкцію права на добру адміністрацію, комплекс процедурних гарантій та інституційну підзвітність. Німецька модель репрезентована як системно кодифікований підхід, де процедурна добросовісність посилюється офіційним з'ясуванням обставин (Amtsermittlung), правом бути вислуханим, стандартами мотивування й захистом довіри та легітимних очікувань. Польський досвід розкривається крізь призму довіри до влади, превенції конфліктів і тенденції до максимально мирного врегулювання адміністративних спорів. Американська модель подається через доктрину «due process», яка, хоча й не виокремлює добросовісність у формі «принципу» у кодифікаційному сенсі, забезпечує її функціонально – через участь сторін, доступ до матеріалів, прозорість і судовий контроль за межами дискреції. Наукова новизна виявляється не лише у викладенні зарубіжного матеріалу, а й у прагненні автора оцінити його придатність для українського

правопорядку з урахуванням конституційних обмежень, публічного інтересу та інституційної спроможності адміністрації.

По-четверте, практично значущим результатом є формулювання пропозицій щодо вдосконалення національного регулювання та практики реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах. Дисертант орієнтує ці пропозиції на підвищення передбачуваності адміністративних актів, зміцнення стандартів мотивування та забезпечення ефективного судового контролю. Важливим є акцент на тому, що порушення добросовісності повинно мати чітко окреслені процесуальні наслідки (зокрема, посилення вимог до обґрунтування або можливість визнання акта протиправним), а також на потребі розроблення відомчих методичних підходів і навчальних стандартів для службовців, які б зменшували ризики свавілля та нерівномірності практики. У перспективі ці ідеї можуть бути використані при підготовці підзаконних актів, роз'яснень, адміністративних регламентів, а також у формуванні єдиних підходів до доказування та оцінки обставин у процедурах, що містять елемент розсуду.

Загалом сукупність наведених результатів свідчить про прагнення автора перейти від загальних, декларативних уявлень про добросовісність до її концептуалізації як дієвого юридичного інструмента, здатного забезпечувати баланс між публічною метою адміністративної діяльності та правами приватних осіб. У такому розумінні добросовісність у дисертації постає не лише як абстрактний принцип, а як нормативно значущий стандарт поведінки та критерій якості адміністративного рішення, що підлягає верифікації у правозастосуванні та судовому контролі.

4. Теоретичне та практичне значення роботи

Теоретична цінність дисертації полягає в систематизації підходів до розуміння добросовісності у публічно-правовій сфері та у визначенні її місця в системі принципів адміністративної процедури. Практична значущість полягає у можливості використання висновків і пропозицій для вдосконалення правозастосування (зокрема, щодо стандартів мотивування

адміністративних актів, меж дискреції та процедурної економії), а також у навчальному процесі під час викладання адміністративного права і адміністративного судочинства.

5. Відомості про публікації та апробацію результатів

Результати дослідження відображено у 6 наукових працях, серед яких 3 опубліковано у фахових наукових виданнях, а 3 – у матеріалах наукових конференцій. Така публікаційна активність загалом засвідчує апробацію основних ідей дисертації та їх відповідність профілю спеціальності.

6. Зауваження та дискусійні положення

Незважаючи на загальну позитивну оцінку, робота містить окремі положення, що можуть стати предметом наукової дискусії та потребують уточнення:

1. У низці висновків і підсумкових узагальнень добросовісність одночасно описується як «ціннісна» категорія (справедливість, гідність, довіра) і як «юридично зобов'язуючий стандарт» із визначеними процесуальними наслідками. Проте в роботі не завжди чітко розмежовано: добросовісність як принцип тлумачення та заповнення прогалин; добросовісність як самостійний стандарт перевірки правомірності адміністративних дій; добросовісність як сукупність конкретних процесуальних обов'язків (мотивування, слухання, офіційність з'ясування обставин тощо), що зумовлює ризик розмивання критеріїв її застосування. Науково доцільним видається більш виразне визначення сутності принципу добросовісності (мінімально необхідних елементів) та «похідних» проявів, а також чітке окреслення умов, за яких добросовісність виступає автономною підставою для визнання акта протиправним, а за яких – лише аргументом у межах інших принципів;
2. Дисертант пропонує нормативно закріпити методичний тест добросовісності адміністрації у вигляді «трикутника» (верховенство права – пропорційність – справедливість) та деталізує його через

критерії легітимної мети, придатності, необхідності, пропорційності у вузькому значенні, послідовності й поваги до легітимних очікувань. Водночас у дисертації не завжди достатньо повно показано співвідношення цієї моделі з вже наявними у праві України (зокрема в адміністративному судочинстві) підходами до оцінки дискреції, меж судового втручання і стандарту доведення;

3. Пропозиції щодо доповнення переліку принципів Закону України «Про адміністративну процедуру», введення нової статті 18-1 та закріплення прямих наслідків порушення добросовісності є концептуально обґрунтованими, однак у дисертації не завжди достатньо відображено їх системну узгодженість із суміжними актами (зокрема, спеціальним адміністративним законодавством, законодавством про адміністративні послуги, дозвільну систему, контроль/нагляд, захист персональних даних, а також із процесуальними нормами щодо оскарження).

Зазначені зауваження не мають вирішального характеру, не спростовують основних положень дисертації, а радше уточнюють перспективи подальших досліджень та поглиблення окремих аспектів проблематики.

7. Дотримання принципів академічної доброчесності

У дисертації простежується належна культура роботи з джерелами: використання нормативних актів і наукової літератури здійснено коректно, із належним посиланням на першоджерела; загальна стилістика та характер аргументації свідчать про самостійність проведеного дослідження. Ознак некоректних запозичень, підміни авторства чи суто компілятивного викладу без наукового опрацювання у представленому тексті не виявлено.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що дисертаційне дослідження Смирного Олександра Сергійовича на тему «Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур» становить завершену наукову працю, у межах якої отримано нові, науково обґрунтовані результати

та запропоновано авторське вирішення наукової проблеми, що полягає у комплексному аналізі сучасного стану й визначенні перспектив підвищення ефективності наукових і практичних підходів до розуміння та реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах.

Дисертація відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами, внесеними постановою від 03 квітня 2019 р. № 283), а також Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

З огляду на викладене, автор дисертації – Смирний Олександр Сергійович – за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київського університету
інтелектуальної власності та права

В.В. Тильчик